

УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ ТОЧНОСТІ РИТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті проаналізовано умови досягнення точності риторичного дискурсу; визначено особливості жанрово-стильової градації тексту промови; запропоновано основні прийоми навчання точному переконливому мовленню.

Ключові слова: *риторичний дискурс, точність, багатство, різноманітність.*

Сучасна людина відчуває потребу в оволодінні теоретичними риторичними знаннями з метою успішного використання їх у діловому й повсякденному спілкуванні. Саме риторика як наука, що всебічно вивчає зв'язок думки й слова, пропонує ефективні методи обробки інформації для успішного використання її у риторичному (персуазивному, умотивованому, промовистому) дискурсі.

Прогнозованість реакції аудиторії під час продукування риторичного дискурсу забезпечується якостями мовлення, що "надають йому позитивних рис, зокрема роблять його переконливим" [21, с. 331]. Питання квалітативного й квантитативного складу якостей мовлення оратора активно обговорюються у працях багатьох учених. На думку дослідників (С. Абрамович, В. Вандишев, С. Коваленко, Н. Колотілова, Л. Мацько, О. Мацько, Н. Михайличенко, Г. Сагач, З. Сергійчук, Л. Спанатій, Г. Хазагеров, М. Чікарькова та інші), для риторичного дискурсу характерні такі основні якості: правильність (виконання норм літературного мовлення); ясність (логічність та доступність дискурсу); точність (ефективність використання слів та стилістична виправданість мовлення); зв'язність (когерентність частин промови); доречність (відповідність сказаного обставинам); легкість (прагнення до більш простого способу вираження думок) та інші. Точність є невід'ємною якістю риторичного дискурсу, яка пов'язує знання об'єкта мовлення з умінням чітко мислити та обирати те слово, що найістотніше, найпереконливіше визначає особу, предмет, дію або явище.

Цілком очевидно, що відсутність точності у мовленні оратора унеможливує ефективність впливу його на аудиторію. Тому вважаємо за необхідне досконально вивчити, дослідити особливості вказаної якості мовлення. Отже, метою наукового пошуку є виокремлення умов досягнення точності риторичного дискурсу. Реалізація визначеної мети обумовила необхідність вирішення таких завдань: 1) описати умови, за яких дискурс оратора вважається точним; 2) визначити особливості жанрово-стильової градації тексту промови; 3) запропонувати основні прийоми навчання точному мовленню.

Особливості дотримання точності риторичного дискурсу розглянуто у наукових дослідженнях Н. Бабич, А. Волкова, М. Ільяша, С. Коваленка, Л. Мацько, О. Мацько, Г. Сагач, Г. Хазагерова та інших. Г. Сагач [16, с. 224] вказує на кумулятивний характер точності, що, на думку вченого, об'єднує в собі ясність, влучність, логічну переконливість, лаконізм, мовну довершеність публічного виступу. Протилежну думку висловлює А. Волков [4, с. 263]. Дослідник частково протиставляє точність ясності мовлення у випадках з висловлюванням складної думки, коли між якостями доводиться обирати. Таку позицію підтримує Г. Хазагеров [21, с. 363]. Учений наводить приклад ділової промови, де ефективність дискурсу залежить виключно від надзвичайної точності сказаного.

Уважається, що мовлення є точним у випадках, коли демонструється 1) знання предмета обговорення, вміння "оформляти й виражати думку ... відповідно до предметів і явищ дійсності, відповідно до понять про них"; 2) увага до "стилю та жанру текстів, умов, середовища й колориту спілкування" [8, с. 104]. У першому випадку робота над точним словом забезпечує відповідність його лексичного (словникового), граматичного значення меті висловлювання оратора. Риторичність дискурсу передбачає вибір слів з прямим автологічним значенням. У межах промови точність відповідає за "зняття лексичної та

синтаксичної омонімії" [21, с. 363], що безпосередньо залежить від багатства і різноманітності мовлення.

Якості мовлення оратора – багатство і різноманітність – виділяються не всіма дослідниками риторики (С. Коваленко, Л. Мацько, О. Мацько, Г. Хазагеров). Багатство розглядають як квантитатив в опозиції до бідності мовлення, різноманітність – як квалітатив у використанні мовленнєвих засобів. Основою для якостей виступає процес розробки синонімії (семантичної, стильової, семантико-стилістичної), що зв'язує точність й багатство (різноманітність) у питанні жанрово-стильової приналежності риторичного дискурсу.

У другому випадку точність обумовлена процесом стилізації дискурсу. Оптимально підібраний стиль мовлення оратора, що відповідає темі, цілям та умовам промови, забезпечує ілюктивну функцію її, що передбачає реалізацію прагнення мовця ознайомити якомога більшу кількість слухачів з важливими, на його погляд, фактами, відомостями, даними тощо.

Стиль у риторичі є системою "доцільно відібраних та узгоджених мовних засобів, які використовуються для вираження певних значень" [4, с. 259]. На думку С. Абрамовича, М. Чикарькової [1], принцип відбору та рівень можливого змішування стилів залежить від мети оратора. Вчені по-різному обирають засоби стилізації риторичного дискурсу. Так, Ю. Рождественський диференціює поняття функціональної та граматики-риторичної стилістики. На думку вченого, функціональна стилістика визначає "використання й створення текстів у різних видах словесності" [15, с. 124] й належить логосу оратора. Граматики-риторична стилістика пов'язана з ученням про тропи й фігури мовлення, залежна від волі й уподобань оратора й відповідає пафосу. Підтримуючи цю думку, Н. Осипова [12, с. 106] виділяє об'єктивну (яка залежить від стану мови) і суб'єктивну (що залежить від того, хто говорить) сторони стилю ораторського мовлення. Про важливість визначення індивідуального стилю промовця пишуть С. Абрамович, М. Чикарькова. Вчені виокремлюють усно-розмовний та писемно-книжний стилі, що базуються на літературній нормі. Дослідники заперечують існування в риторичі "стилю художньої літератури", називаючи його "чисто формальним прикрашанням мови тропами й фігурами" [1, с. 190]. Й Стернін [20] надає перевагу розмовному стилю під час виступу.

Кількість стилів і поділ їх у риторичі не визначено. Г. Хазагеров [21, с. 359–361] пропонує поділити стилі на риторичні (засновані на теорії красномовства), історичні (ті, що розглядають стиль епохи), функціонально-стилістичні (визначені мовними нормами), інтуїтивно-мовні (основані на чуттєвості сприйняття образу) та сумарні (ті, що використовують комбінацію стилів у прагматичних цілях). А. Волков [4, с. 259–261] окремо виділяє стилі мови (функціональний та історичний), літературні (авторські й літературних шкіл) й okazіональні стилі (аргументації й певного твору). На думку Г. Сагач, диференціація стилів залежить від форми мовлення. Риторичний монолог належить до ораторсько-публіцистичного стилю, діалог, обумовлений ставленням до партнера з комунікації, слід віднести до "стилю спілкування" [16, с. 216].

У сучасній риторичі стиль також аналізують за ступенем функціональності (наприклад, офіційно-діловий, науковий, газетно-публіцистичний, розмовний, художній), риторичності (високий, середній, низький); історичності (наприклад, азійський, аттичний, родоський, барочний, стиль рококо й плетіння слів); індивідуальної майстерності (наприклад, беззмістовний, бомбаст, пихатий, в'язкий, рівний, манірний, лапідарний, глузливий, прецензійний, розв'язний, бідний, витончений), комунікативності (наприклад, авторитарний, ліберальний, демократичний).

Функціональні стилі у риторичі представлені різновидами жанрів. На думку Н. Михайличенко, "...поділ на жанри є досить умовним і "чистих" видів та жанрів практично не існує" [9, с. 5]. Тематичний поділ відбувається відповідно до сфери використання висловлювання. Зазвичай дослідники (С. Абрамович, В. Вандишев, Н. Михайличенко, З. Сергійчук, Л. Спанатій, Ю. Пінчук та інші) називають п'ять основних видів красномовства: юридичне, академічне, політичне, церковне, соціально-побутове. Найбільша кількість сучасних досліджень присвячена юридичному та академічному жанрам (С. Абрамович, А. Михальська, Н. Осипова, Л. Спанатій). Однак, на думку М. Препотенської [13], подальшої діагностики й рефлексії у риторичі потребують такі жанри: побутова

риторика (основи родинного спілкування); риторика ЗМІ (інтерв'ю, прес-конференції, статті); риторика інтерактивного спілкування (сайти, форуми, блоги, он-лайн конференції).

Жанр промови визначається метою, яка "завжди єдина: переконання через мовленнєвий вплив на аудиторію"[11, с. 15]. За метою висловлювання промови ділять на ті, що інформують, спонукають, переконують. П. Сопер [18] також виділяє промови, що розважають та надихають. Л. Нечволод, В. Паращич [11] називають потаємну промову, Й. Стернін [20] – протокольно-етикетну.

Відсутність єдиної жанрово-стильової градації риторичного дискурсу ускладнює процес систематизації підходів до навчання створенню ефективної переконливої промови. Досягненню точності мовлення сприяють такі основні прийоми: поповнення активного словникового запасу; робота зі словниками різних типів; розширення можливостей використання слів за допомогою пізнання їх нових значень; вибір слів з метою досягнення відповідності мовного змісту предметно-речовій дійсності; добір стилю, жанру промови; прагматичне змішування стилів з метою переконання та впливу.

Отже, точність риторичного дискурсу референтна інваріантному добору семантичного й синтаксичного змісту дискурсу. Вказана якість визначається багатством і різноманітністю словника, доцільністю обраного стилю і жанру. У процесі роботи над точністю переважають прийоми навчання, націлені на підбір ефективних засобів мови й мовлення, що відповідають стилю і жанру промови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять. – К. : Кондор, 2003. – 264 с.
4. Волков А. А. Основы риторики. – М. : Академический проспект, 2003. – 304 с.
5. Ильяш М. И. Основы культуры речи. – К. : Вища шк., 1984. – 188 с.
6. Коваленко С. М. Сучасна риторика. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 184 с.
7. Колотілова Н. А. Риторика. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 232 с.
8. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. – К.: Вища шк., 2006. – 311 с.
9. Михайличенко Н. А. Основы риторики. – М.: ЮНТУС, 1994. – 54 с.
10. Михальская А. К. Педагогическая риторика: история и теория. – М.: "Академия", 1998. – 432 с.
11. Нечволод Л. І. Паращич В. В. Риторика. – Х. : Торсінг, 2004. – 176 с.
12. Ораторське мистецтво : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. юрид. спец./ Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. Н. П. Осипової. – Х. : Одісей, 2009. – 144 с.
13. Препотенська М. Риторика. 10 ключових тем. – К. : Фірма "ІНКОС", 2009. – 254 с.
14. Пінчук Ю. В. Риторика, культура та техніка мовлення вчителя-логопеда.– К. : КНТ, 2007. – 92 с.
15. Рождественский Ю. В. Принципы современной риторики. – М. : Флинта: Наука, 2005. – 176 с.
16. Сагач Г. М. Словник основних термінів та понять риторики. – К. : МАУП, 2006. – 280 с.
17. Сергійчук З. О. Риторика. – К. : Університет "Україна", 2007. – 149 с.
18. Сопер П. Основы искусства речи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 448 с.
19. Спанатій Л. С. Риторика. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2008. – 144 с.
20. Стернін И. А. Практическая риторика. – М. : Издательский центр "Академия", 2007. – 272 с.
21. Хазагеров Г. Г. Риторический словарь. – М. : Флинта: Наука, 2009. – 432 с.

Воробьева А.В.

УСЛОВИЯ ДОСТИЖЕНИЯ ТОЧНОСТИ РИТОРИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

В статье проанализированы условия достижения точности риторического дискурса; описана специфика жанрово-стилевой градации текста выступления; предложены основные приемы обучения точной персуазивной речи.

Ключевые слова: риторический дискурс, точность, богатство, разнообразие.

THE CONDITIONS OF REACHING ACCURACY OF RHETORICAL DISCOURSE

The conditions of reaching accuracy of rhetorical discourse are analyzed in the article; the specificity of the rhetorical discourse genre and style diversity is found out; the main training techniques to make the speech distinct and persuasive are proposed too.

Key words: rhetorical discourse, accuracy, richness of language, diversity of language.